

116-004

บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้  
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว



นางสาวสุภาภรณ์ คัมศลารักษ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย


พ.ศ. 2520

008438

15385127

๗

The Role of Chao Phraya Nakhon Si Thammarat in relation to  
the Central Government and Southern Provinces of Siam  
during  
the Reigns of Kings Rama II and Rama III



Miss Suphaphorn Tunslaruk

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements  
for the Degree of Master of Arts

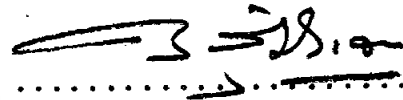
Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1977

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็น  
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต



ศาสตราจารย์ ดร. วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ)  
คณบดี

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

ดร. วไล ณะ ป้อมเพชร ประธานกรรมการ  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วไล ณะ ป้อมเพชร )

ดร. ชจร สุขพานิช กรรมการ  
(ศาสตราจารย์ ชจร สุขพานิช)

ดร. รุ่งเรือง กรรมการ  
(ศาสตราจารย์ รุ่ง เรือง ศยามานนท์)

ดร. สืบแสง พรหมบุญ กรรมการ  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สืบแสง พรหมบุญ)

อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย

ศาสตราจารย์ ชจร สุขพานิช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สืบแสง พรหมบุญ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลาง  
และหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-  
นภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย

นางสาวสุภาภรณ์ คันศลาวัณ

แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อ  
รัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาท  
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชื่อ

นางสาวสุภาภรณ์ คันตลาภิษฐ์  
แผนกวิชา ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา

๒๕๖๘

บทคัดย่อ



วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) (พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๓๘๒) ซึ่งเป็นสมัยที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจเหนือเจ้าเมืองอื่น ๆ ทางภาคใต้ มีอิทธิพลแพร่ขยายลงไปในส่วนกลาง และมีบทบาทในการขับเคลื่อนกับอังกฤษที่กำลังมีอิทธิพลมากในแหลมมลายู

ในการศึกษาเรื่องนี้ จะพิจารณาบทบาทของเจ้าพระยานครฯ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการปกครองหัวเมืองนครศรีธรรมราช ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพระยานครฯ กับเจ้าเมืองอื่น ๆ ทางภาคใต้ การกำกับดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู ความพยายามที่จะขยายอำนาจของไทยลงไปในส่วนกลาง และการต่างประเทศ ทั้งนี้มีจุดประสงค์ใช้ตัวบุคคลเป็นหลักในการศึกษา

ผลของการวิจัยเรื่องนี้ จะเห็นถึงความสามารถเฉพาะตัวของเจ้าพระยานครฯ ที่ทำให้เมืองนครศรีธรรมราชมีความสำคัญเกินกว่าหัวเมืองอื่น ๆ ในภาคใต้ เป็นกำลังที่สำคัญในภาคใต้ของราชธานีในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยพยายามขยายอำนาจไปยังส่วนกลาง เพื่อจะนำผลประโยชน์ทางทรัพยากรและเครื่องราชบรรณาการมาถวายแก่ราชธานี และยังปรับปรุงเมืองศรีวิชัยให้เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญกับต่าง-

ต่างประเทศในสมัยนั้นอีกด้วย ทรงดำเนินการรักษาความมั่นคงและความสงบในภาคใต้  
นั้น เจ้าพระยามนทรฯ เป็นกำลังสำคัญในการปราบปรามชนกบฏที่เกิดขึ้นทางภาคใต้ในแต่  
ละครั้ง .ทั้งยังได้ปรับปรุงเมืองตรังให้เป็นฐานทัพเรือที่เข้มแข็งไว้ ป้องกันการรุกราน  
ของพม่าทางชายฝั่งตะวันตกและไซกองทัพเรือนี้ปราบปรามโจรสลัดเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์  
ทางการค้าของไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางไปมาค้าขายกับไทย นอกจากนี้  
เจ้าพระยามนทรฯยังใช้ความสามารถทำการเจรจาด้วยอังกฤษในการคลี่คลายปัญหา  
หัวเมืองมลายูได้อย่างนุ่มนวลและรักษาสถิตประโยชน์ฝ่ายไทยไว้ได้อีกด้วย.



ศูนย์วิทยพัชรากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7

Thesis Title           The Role of Chao Phraya Nakhon Si Thammarat  
                                  in relation to the Central Government and  
                                  Southern Provinces of Siam during the Reigns  
                                  of King Rama II and Rama III

Name                    Miss Suphaphorn Tunslaruk

Department            History

Academic Year         1976

ABSTRACT

This thesis is a study of the role of Chao Phraya Nakhon Si Thammarat (Noi) as the governor of the province of Nakorn Si Thammarat from B.E.2354 to B.E.2382. During that period the governor of Nakhon Si Thammarat roled over most of southern Thailand and certain parts of Malaya. Chao Phraya Nakhon struggled effectively against the growing British influence over the Malay peninsula.

This study considers the role played by the Chao Phraya Nakhon in the political, economic, and cultural relations between Nakhon Si Thammarat and the central Bangkok government. The administration and the economic development of the province of Nakhon Si Thammarat proper are examined. This study also deals with the relations between Nakhon Si Thammarat and other smaller southern provinces, the supervision of Nakhon Si Thammarat over Malay tributary states of Thailand, the attempt of

the Chao Phraya to spread Thai influence over other Malay states, and the relations between Nakhon Si Thammarat and foreign powers. The focus of the study is the person of the Chao Phraya and his activities.

The study reveals that the particular, personal ability of the Chao Phraya made Nakhon Si Thammarat more powerful than any other southern provinces. Chao Phraya Nakhon was an essential instrument of the Bangkok government in the advancement of national economic security in the South. Chao Phraya Nakhon attempted to extend Thai sovereignty over some Malay states in order to extract more resources and tributes for Bangkok. In addition he made Trang an important sea port, thus promoting the foreign trade of southern Thailand. Chao Phraya Nakhon was instrumental in the maintenance of peace and security in the South. He suppressed various rebellions. He established a strong naval base at Trang as a defense post against Burmese aggression on the west coast. This Trang naval force was occasionally used to suppress piracy and ensured trading benefits of Thais and their foreign partners. In dealing with Great Britain over the question of the Malay states, Chao Phraya Nakhon utilized a compromised solution. He successfully safeguarded the national interests of Thailand, while preserving the friendship of Great Britain.

This thesis should add knowledge to the local history of southern Thailand, especially to the period when Chao Phraya Nakhon (Noi) was the governor of Nakhon Si Thammarat. This study might, as well, facilitate other historical studies of the South.

กิตติกรรมประกาศ



กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช และผู้ช่วยศาสตราจารย์  
 ทร.สืบแสง พรหมบุญ อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในการตรวจแก้  
 ละเอียด และให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้เขียนเสมอมา และกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วย-  
 ศาสตราจารย์ ดร.วไล ฌ ป้อมเพชร ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์ ที่กรุณา  
 เป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งอ่าน ตรวจแก้ และให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่าง  
 เต็มใจ

ในการค้นคว้าครั้งนี้ ผู้เขียนซาบซึ้งอย่างมากในความช่วยเหลืออย่างจริงใจ และ  
 ยินดียิ่งของ นายบุญนาค พยัคฆเดช นายจำปา เยื้องเจริญ นายวชิระ ธรรมเมธี  
 นายประเสริฐ วงศ์ไทยเจริญ นายบุญนาค สะแกนอก และ นางวิภา เจริญวัฒน์ แห่ง  
 ห้องสมุดวิชาาน หอสมุดแห่งชาติ ที่กรุณาช่วยเหลือ ให้ความสะดวก และคำแนะนำที่มีคุณค่า  
 มาก

มีอยู่หลายครั้งที่ผู้เขียนเกือบหมดกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ แต่ด้วยความเมตตา  
 และความปรารถนาดีของ อาจารย์ลินจง สุวรรณโกสิน ทำให้ผู้เขียนเกิดกำลังใจและมีมานะ  
 ทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่มีส่วนสำคัญต่อการเขียน  
 Abstract ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายนี้ กราบขอบพระคุณ คุณวรรณพร ตันศลารักษ์ พี่สาวที่สนับสนุนการศึกษาของ  
 ผู้เขียนตลอดมา ขอคุณ คุณดวงพร ชินสมบูรณ์ คุณสิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร เพื่อน ๆ และ  
 น้อง ๆ ที่ช่วยเหลือ ให้กำลังใจอย่างมากแก่ผู้เขียน.

สุภาภรณ์ ตันศลารักษ์



สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย  
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ  
กิตติกรรมประกาศ  
แผนที่  
บทที่  
บทหน้า  
บทที่ ๑



ประวัติและความสำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช

- ๑.๑ สมัยสุโขทัย
- ๑.๒ สมัยอยุธยา
- ๑.๓ สมัยธนบุรี
- ๑.๔ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑)

บทที่ ๒

เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- ๒.๑ ฐานะและคุณสมบัติของผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช
- ๒.๒ การแต่งตั้งและการทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช
- ๒.๓ หน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

บทที่ ๓

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) กับการปกครอง การทำนุบำรุงหัวเมืองนครศรีธรรมราช

- ๓.๑ การปรับปรุงและแบ่งเขตการปกครองในหัวเมืองนครศรีธรรมราช

๗  
หน้า  
๘  
๙  
๑๐  
๑๑  
๑๒  
๑๓  
๑๔  
๑๕  
๑๖  
๑๗  
๑๘  
๑๙  
๒๐  
๒๑  
๒๒  
๒๓  
๒๔  
๒๕  
๒๖  
๒๗  
๒๘  
๒๙  
๓๐  
๓๑  
๓๒  
๓๓  
๓๔  
๓๕  
๓๖  
๓๗  
๓๘  
๓๙  
๔๐  
๔๑  
๔๒  
๔๓  
๔๔  
๔๕  
๔๖  
๔๗  
๔๘  
๔๙  
๕๐  
๕๑  
๕๒  
๕๓  
๕๔  
๕๕  
๕๖  
๕๗  
๕๘  
๕๙  
๖๐  
๖๑  
๖๒  
๖๓  
๖๔  
๖๕  
๖๖  
๖๗  
๖๘  
๖๙  
๗๐  
๗๑  
๗๒  
๗๓  
๗๔  
๗๕  
๗๖  
๗๗  
๗๘  
๗๙  
๘๐  
๘๑  
๘๒  
๘๓  
๘๔  
๘๕  
๘๖  
๘๗  
๘๘  
๘๙  
๙๐  
๙๑  
๙๒  
๙๓  
๙๔  
๙๕  
๙๖  
๙๗  
๙๘  
๙๙  
๑๐๐

- ๓.๒ การปกครองและปรับปรุงเมืองศรี
- ๓.๓ การทำนุบำรุงทางคามเศรษฐกิจ และสังคมในหัวเมืองนครศรีธรรมราช ๓๘
- ๓.๔ ภาระหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ต่อรัฐบาลกลาง ๔๐๖

บทที่ ๔

บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองปักษ์ใต้

- ๔.๑ ความพยายามของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ในการเข้าไปมีบทบาทในหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทย ๑๓.๓
- ๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ๑๓๗
- ๔.๓ บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อเมืองพัทลุง ๑๕๖
- ๔.๔ ภาระหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองปักษ์ใต้ที่รัฐบาลกลางมอบหมาย ๑๖๕

บทที่ ๕

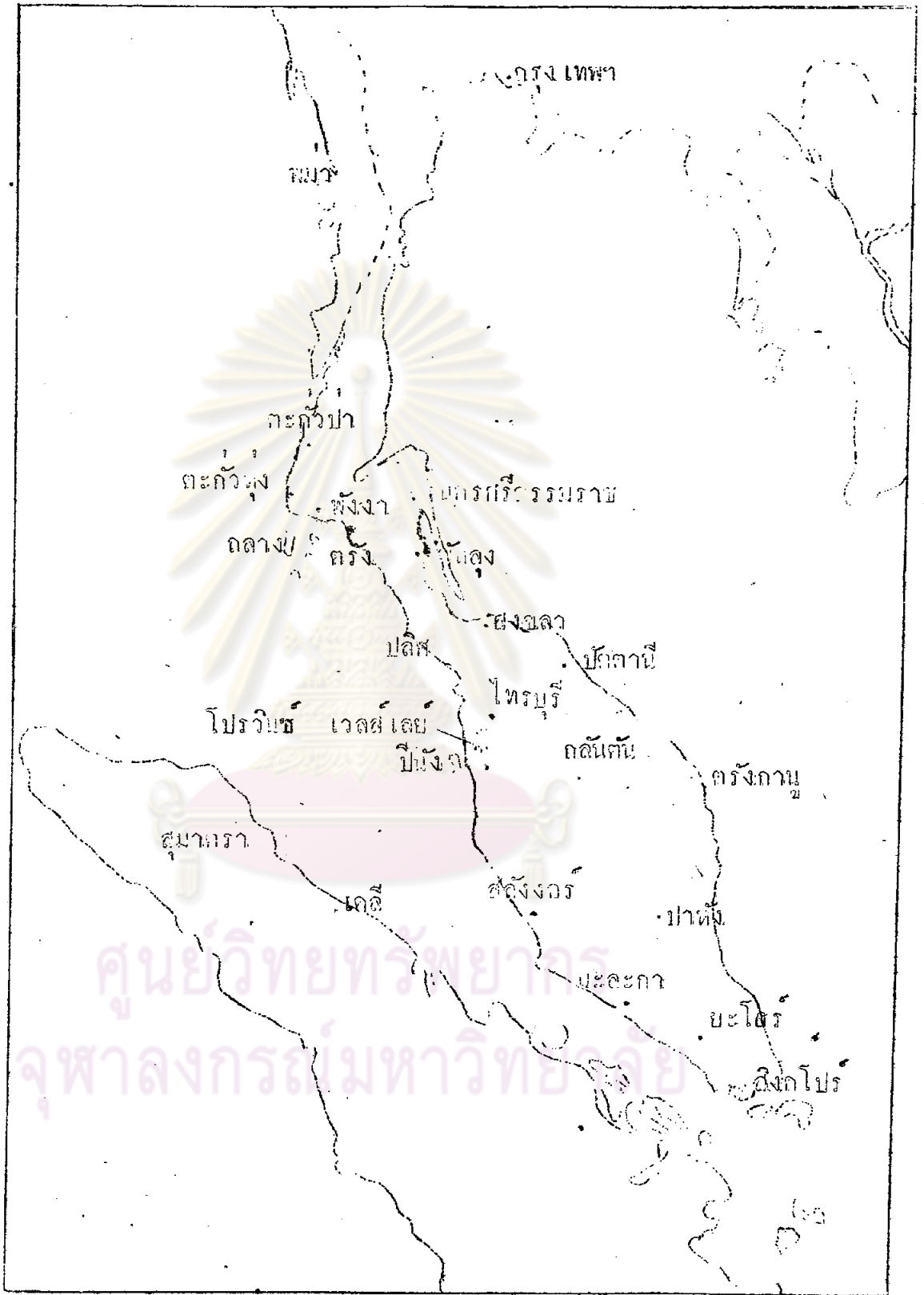
บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองมลายู

- ๕.๑ บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองกลันตัน ๑๔๓
- ๕.๒ หัวเมืองไทรบุรีในกำกับและในการปกครองเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ๑๕๑
- ๕.๓ การขยายอำนาจของไทยลงไปยังเมืองเประและเมืองสลังอร์ ๑๕๕

		๗
		หน้า
<u>บทที่ ๒</u>	เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)กับการต่างประเทศ	๒๐๕
	๒.๑ การค้าต่างประเทศ	๒๐๕
	๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ	๒๑๑
บทสรุป		๒๒๘
บรรณานุกรม		๒๓๑
ภาคผนวก		๒๔๐



ศูนย์วิทยพัชกร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนที่ภาคใต้ของประเทศไทยและนลาว



บทนำ

เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเจ้าเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งทางภาคใต้มาช้านาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในฐานะเป็นเจ้าเมืองเอกที่สำคัญจึงมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม บทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงเป็นเรื่องน่าศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถึง ๒๕ ปี คือในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๓๖๗) และใน ๑๕ ปีแรกของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๘๒)

ตลอดสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เมืองนครศรีธรรมราชรุ่งเรือง เป็นปึกแผ่นมีอำนาจ และเป็นทีไปรตปรานของราชธานีมากกว่าหัวเมืองภาคใต้อื่น ๆ และมากกว่าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนอื่น ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้ตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อังกฤษกำลังมีอิทธิพลในแถบแหลมมลายูมากขึ้น เจ้าพระยาฯ(น้อย) ต้องรับภาระหนักในการรักษาผลประโยชน์ของไทยในหัวเมืองมลายูและเผชิญหน้ากับอังกฤษในเรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูเป็นครั้งแรก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงอำนาจและความสามารถของเจ้าพระยาฯ(น้อย) ไว้ว่า

...เจ้าพระยาฯผู้นี้ ชื่อ น้อย เป็นผู้มีอำนาจมากกว่าเจ้าพระยาฯ ทั้งปวง ไต่บังคับบัญชาตลอดขึ้นมาจนถึงเมืองไชยา ทั้งฝั่งตะวันตกก็มีอำนาจแผ่ อ้อมไปจนถึงเมืองกลาง นำทัพศึกเป็นสำคัญก็คือตีเมืองไทร มีอำนาจในหัวเมืองแขกมาก นับถือเป็นพระเจ้าแผ่นดินรอง เป็นผู้ได้รับอำนาจทำหน้าที่สื่อสารกับอังกฤษ...

---

หลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๕), พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิง เกื้อเบญจกาญจน์ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๕ หน้า ๓๕.

ฉะนั้นบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จึงน่าสนใจ สมควรจะศึกษาวิเคราะห์ให้กระจ่างชัดเกี่ยวกับ บทบาทที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม บัจจุบันนี้บางที่ส่งเสริมให้มีอำนาจมาก นโยบายและบทบาทต่อหัวเมืองมลายูและการต่างประเทศ และบทบาทของท่านเหล่านี้ก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียต่อภูมิภาคภาคใต้และราชธานีอย่างไร ในขณะที่ยังเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและภายหลังที่ตั้งแก่กรมแล้ว

ประวัติของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เกิดวันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีวอก อัฐศก จ.ศ. ๑๑๓๘ หรือตรงกับวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๑๕ ที่เมืองนครศรีธรรมราช นับว่าเป็นโอรสของพระเจ้ากรุงธนบุรีกับคุณปรากฏีคำของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) แต่คนส่วนมากทราบว่า เป็นบุตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เพราะ เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองนคร คุณชุ่มภรรยาของท่านถึงแก่กรรมลง โปรดฯ พระราชทานคุณปรากฏีคำให้ออกไปเป็นชายาอุปราชพัฒน์รับไว้เป็นนางเมือง ไม่ได้เป็นภรรยา เนื่องจากมีครรภ์ได้ ๓ เดือนแล้ว

ณัฐฉิ สุทธิสงคราม สามพระยา พระนคร : โรงพิมพ์อาศรมอักษร, ๒๕๐๕), หน้า ๑ - ๒.

\* คุณชุ่ม เป็นบุตรคนโตของเจ้านคร(หนู) มีลูกสาวกับเจ้าพระยานคร(พัฒน์) ๒ คนคือ คุณนุ้ยใหญ่ (รับราชการในรัชกาลที่ ๑ มีพระเจ้าลูกเธอ 'พระองค์เจ้าอินทชัย' ต่อมาได้เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิลาเสสพย์และกรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่๓) และคุณนุ้ยเล็ก (รับราชการในกรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ ๑ มีพระองค์เจ้าหญิงบัวทมราช).

ซึ่งต่อมาตลอดเป็นชายชื่อน้อย

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เจ้าพระยามนตรีศรีธรม-  
ราช(พัฒน์) ถวาย "น้อย" เข้ารับราชการเป็นที่นายคลังวิชัยมหาดเล็กหุ้มแพร<sup>๓</sup> ต่อมา  
ไม่ทราบปีใดแน่ โปรดฯ ให้เลื่อนเป็นพระบริรักษ์ภูเบศร์ออกไปเป็นผู้ช่วยราชการเมือง  
นครศรีธรรมราช และได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยามนตรีศรีธรมราช เจ้าเมืองนครศรี-  
ธรรมราช ใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย<sup>๓</sup>

ดังปรากฏในพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว  
ว่า :

...กล่าวกันว่า เมื่อเวลาพระราชทานมีครรภ ๒ เกือบ  
เจ้าฟ้าจะไม่รับก็ไม่ได้ เมื่อรับไปแล้วก็ต้องไปตั้งไว้เป็น  
นางเมือง ไม่ไคเป็นภรรยา บุตรที่มีครรภไปนั้นเป็นชาย  
ชื่อน้อย ภายหลังไปเป็นเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช เจ้า  
พระยามนตรีผู้นี้มีอำนาจวาสนามากกว่าเจ้าพระยามนตรีทุกคน  
เป็นเรื่องที่เลากระซิบกันเป็นการเปิดเผย และพวกบุตร  
หลานเจ้ากรุงธนบุรีก็นับถือว่าเป็นพี่น้อง เหตุฉะนั้นจึงนับ  
เกี่ยวของกันในเชิงวงศ์เจ้ากรุงธนบุรีกับพวกนครศรีธรรม-  
ราช...

กรมหลวงนรินทร์ จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร์ เทวี  
พิมพ์พร้อมฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๕๑) และพระราชวิจารณ์ในพระบาท  
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๓) (พระนคร:  
โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๘), พิมพ์ในงานศพนางสาวเรียม วิเศษกุล  
๓๑ ตุลาคม ๒๕๐๘, หน้า ๑๒๐ - ๑๒๑.

<sup>๒</sup> อนุรักษ์ สุทธิสงคราม, เรื่องเดิม.

<sup>๓</sup> หองสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

### ขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ผู้เขียนจะศึกษาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) นับตั้งแต่เริ่มเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (พ.ศ. ๒๓๕๔) จนถึงแก่อสัญกรรม (พ.ศ. ๒๓๘๒) ในบทบาทการบริหารการปกครองในเมืองนครศรีธรรมราช บทบาทที่มีต่อหัวเมืองปักษ์ใต้ของไทย บทบาทที่มีต่อหัวเมืองมลายู และบทบาททางด้านการศึกษาต่างประเทศ นับเป็นการศึกษาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) อย่างค่อนข้างละเอียดโดยจะเปรียบเทียบกับบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนอื่นๆ และคนต่อมาบ้าง และเปรียบเทียบกับบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) กับเจ้าเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ ในสมัยเดียวกันด้วย แต่เนื่องจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองเอกที่สำคัญทางหัวเมืองปักษ์ใต้และทางราชธานีทำหน้าที่ควบคุมอยู่ การศึกษาวิจัยเรื่องนี้จึงเน้นบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางหรือราชธานีอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะบทบาทส่วนใหญ่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ต้องสัมพันธ์หรือขึ้นกับรัฐบาลกลางเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้เขียนจึงให้ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ว่า "บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองปักษ์ใต้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว"

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อศึกษามหาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชที่มีความสามารถและมีบทบาทมากคนหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตัวบุคคลผู้นั้น ทั้งนี้ผู้เขียนมิได้มุ่งจะศึกษาเพื่อเทิดทูนหรือให้เห็นความสำคัญของบุคคล แต่ผู้เขียนได้ใช้ตัวบุคคลที่สำคัญและมีบทบาทมากมาศึกษาเป็นแกนกลางเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองปักษ์ใต้ บทบาทของเจ้าเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองปักษ์ใต้ในช่วงสมัยเดียวกับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) (พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๓๘๒) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองมลายูและระหว่างไทยกับบริษัทยินดีตะวันตกของอังกฤษที่กำลังเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้



ในช่วงที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งนับเป็นช่วงที่สำคัญช่วงหนึ่งก็คือขึ้น ฉะนั้นผู้เขียนจึงศึกษาบทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) โดยมีได้วิเคราะห์หรือให้ความสำคัญในด้านที่อาจจะเป็นโอรสลับของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่อย่างไร ในการศึกษาเรื่องนี้จะสะท้อนให้เห็นสภาพทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจทั้งของรัฐบาลกลางและหัวเมืองปักษ์ใต้ในสมัยของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ก็ขึ้น

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จัดว่าเป็นเรื่องยากสำหรับผู้เขียน เนื่องจากผู้เขียนมิได้มีภูมิฐานะทางภาคใต้และมีได้มีพื้นความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้มาก่อน ผู้เขียนจึงใช้เวลาในการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์และความเป็นมาของประวัติศาสตร์ภาคใต้เพื่อเป็นพื้นฐานก่อนอยู่นานพอสมควรจึงค่อยเกิดความรู้และความเข้าใจดีขึ้น แล้วจึงศึกษาเรื่องนี้

แหล่งในการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำการวิจัย ผู้เขียนได้หลักฐานเอกสารและหนังสือที่สำคัญจาก หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุ หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งได้สอบถามขอคำปรึกษาจากผู้ทรงความรู้หลายท่าน อันก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และมาประกอบการพิจารณาในการค้นคว้าศึกษาทำวิจัยเรื่องนี้ได้ดีขึ้น

ในการค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ ผู้เขียนพยายามใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เพื่อให้การค้นคว้าและการวิจัยในเรื่องนี้สมบูรณ์ใกล้เคียงความจริงมากที่สุดเท่าที่จะสามารถ และเสนอรายงานเป็นแบบพรรณาวเคราะห์ (Analitical description)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources) และหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ทั้งที่เป็นเอกสารของไทยและของต่างประเทศมาเทียบเคียงประกอบกัน

### เอกสารชั้นหนึ่ง (Primary Sources) ได้แก่

๑. จดหมายเหตุรัชกาลต่าง ๆ เช่น จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ และจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เป็นต้น นับเป็นเอกสารที่สำคัญและให้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะจดหมายเหตุเหล่านี้เป็นที่รวมของหลักฐานที่เขียนและบันทึกในระยะเวลาที่แสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ ออกมาในรูปของคำสั่งจากรัฐบาลกลางไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ (ได้แก่ สำเนาพระบรมราชโองการ ท้องตรา สารตรา ร่างสารตรา ทำเนียบ และจดหมาย) ในรูปของรายงาน แจ่งหรือเขียนติดต่อกจากหัวเมืองปักษ์ใต้เข้ามายังส่วนกลาง (ได้แก่รายงาน ใบบอก คำให้การ และจดหมาย) และในรูปจดหมายโต้ตอบส่วนตัวระหว่างผู้ที่อยู่ในเมืองหลวงและหัวเมือง (เช่น จดหมายเจ้าพระยามครศรีธรรมราช(น้อย) ถึงแม่่น้อยใหญ่ แม่่น้อยกลาง อยู่ในหมู่จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๓ เลขที่ ๒) นอกจากนี้ยังมีบัญชีและหนังสือสัญญาที่ทำขึ้นในสมัยนั้นด้วย

จดหมายเหตุรัชกาลต่าง ๆ นี้อยู่ในลักษณะตัวเขียน ในสมุดไทยคำ ที่ห้องสมุดวชิรญาณ บางส่วนได้รับการคัดลอกและตีพิมพ์ออกมาบ้างแล้ว เช่น จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ กฤตัง เจ้าพระยามครศรีธรรมราชในสมัยต่าง ๆ และทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ครึ่งรัชกาลที่ ๒ เป็นต้น

หลักฐานข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ ส่วนใหญ่น่าเชื่อถือ เนื่องจากส่วนมากเป็นหนังสือราชการ การเขียนหรือบันทึกจะบอกชื่อผู้เขียน ผู้ออกคำสั่ง วันเดือนปีที่เขียนหรือสั่ง ว่าอย่างไรหรือมีเหตุการณ์ใดบ้างในขณะนั้น ทำให้สามารถทราบระยะเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดีและค่อนข้างแน่นอน ในการวิจัยเรื่องนี้ผู้เขียนใช้ข้อมูลนี้มากที่สุด

๒. บันทึกหรือข้อเขียนของชาวต่างประเทศ เช่น

John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1967.

Henry Burney, The Burney Papers, Vol. 1 - V England : Greeg International Publishers Limited., 1971.

Jemes Low. The British Settlements of Penang London : Oxford University Press, 1972.

บันทึกเหล่านี้ผู้เขียนเป็นผู้ร่วมในเหตุการณ์นั้นและมีโอกาสเข้ามาติดต่ोजริญสัมพันธ์ไมตรีกับไทยในรัชกาลที่ ๒ และที่ ๓ โดยเฉพาะใน The Burney Papers เป็นที่รวมจดหมายและเอกสารต่าง ๆ ของรัฐบาลอังกฤษไว้มาก และมีจดหมายทั้งจากฝ่ายไทยฝ่ายหัวเมืองมลายู เขียนไปถึงรัฐบาลอังกฤษที่ป็นังรวบรวมไว้ศึกษาจำนวนไม่น้อย

เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ พระราชพงศาวดารต่าง ๆ ประชุมพงศาวดารต่าง ๆ บทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เอกสารชั้นรองที่น่าสนใจมากมี

๑. พระราชพงศาวดารต่าง ๆ โดยเฉพาะพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจักร์ราชานุภาพ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์นั้นคงเกือบจะจัดเป็นเอกสารชั้นหนึ่งได้ เนื่องจากได้ข้อมูลจากจดหมายเหตุการณ์ต่าง ๆ และผู้เขียนมีส่วนร่วมรู้หรือร่วมสมัยกับบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ บางครั้งบ้าง แต่คงจะได้พิจารณาเทียบเคียงกับข้อมูลอื่น ๆ อีกด้วย

๒. ประชุมพงศาวดารต่าง ๆ โดยเฉพาะประชุมพงศาวดาร เล่มที่มีเรื่องพงศาวดารเมืองต่าง ๆ ทางหัวเมืองมณฑลได้ เช่น พงศาวดารเมืองปัตตานี พงศาวดารเมืองสงขลา (องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓ พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖) พงศาวดารเมืองพัทลุง (องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดารเล่ม ๑๒ พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗) และพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช (องค์การคำ

ครูสภา, ๒๕๑๒) เป็นต้น ก็เกือบจะจัดเป็นหลักฐานชั้นต้นได้เช่นกัน เนื่องจากผู้แต่งเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเมืองนั้น อาศัยข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ คำนานและจากบุคคลที่ร่วมในสมัยหรือเหตุการณ์นั้นบ้าง จึงพอจะอาศัยเป็นหลักฐานประกอบการวิจัยได้ ทั้งนี้ต้องพิจารณาพิเคราะห์และหาเหตุผลมาประกอบให้หนักแน่นก็อาจได้ประโยชน์จากพงศาวดารเมืองเหล่านั้นมากขึ้น

ทั้งหมดนี้เป็นหลักฐานที่ผู้เขียนสามารถหามาศึกษาค้นคว้าเพื่อวิจัย ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับรายละเอียดของข้อมูลนั้นปรากฏอยู่ในบรรณานุกรม

### นิยามของคำต่าง ๆ

รัฐบาลกลาง ในที่นี้หมายถึง ราชธานีที่กรุงเทพฯ ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารการปกครองประเทศ

หัวเมืองนครศรีธรรมราช หมายถึง เมืองนครศรีธรรมราชรวมทั้งหัวเมืองและท้องที่ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีเมืองศรีเมืองท่าทอง เมืองสมุย และท้องที่อื่น ๆ ขึ้นอยู่

หัวเมืองภาคใต้ หรือ หัวเมืองปักษ์ใต้ ในที่นี้ หมายถึงเมืองที่มีบทบาทและมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ได้แก่ หัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตก (เมืองถลาง เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองพังงา) และเมืองภูเก็ต และหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันออก(เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา)

หัวเมืองมลายู ในที่นี้หมายถึง หัวเมืองมลายูที่เป็นประเทศราชของไทยและไทยเคยคิดจะแปรอิทธิพลเข้าไปในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คือ ปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน กระจังกานู เปรัก และสลังงอร์ เป็นต้น

### ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัยเรื่องนี้

การวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ความสามารถและความสำคัญของบุคคลผู้ขึ้น ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของรัฐบาลกลางที่มีต่อหัวเมืองนครศรี-

ชนรรมราชและหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ และของหัวเมืองนคร ศรีธรรมราชคั๋วรุมลกลาง  
และหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ ในช่วงสมัยของเจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราช(น้อย) การวิจัย  
เรื่องนี้เป็นการศึกษาส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ อันอาจจะเป็นแนวทาง  
ให้คนรุ่นหลัง เกิดความสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้รวมไปถึงความสัมพันธ์  
กับรัฐมลายูให้ลึกซึ้ง กว้างขวาง ถูกต้องและค้ำยั้งขึ้น



ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย